

YAHUDİLERİN FİLİSTİN'E YERLEŞME GİRİŞİMLERİ VE SÜLEYMAN FETHİ BEY'İN LAYİHASI (1911)

Hasan KARAKÖSE

Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı, Kırşehir/Türkiye

Geliş Tarihi: 12.09.2003

Yayına Kabul Tarihi :18.02.2004

ÖZET

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Suriye yönetimi Hristiyan ve Yahudilere çok fazla özgürlük verdi. Bundan yararlanan Hristiyan ve Yahudiler, Suriye ve Kudüs'te misyoner okulları, hastahaneler ve yetimhaneler açtılar.

İngiltere ve Almanya'dan büyük destek gören Yahudiler 1880 tarihinden itibaren Filistin meselesini dünya gündemine taşıdılar. Filistin'den toprak satın almak isteyen Yahudilere Sultan İkinci Abdülhamid büyük tepki göstermiş ve Siyonizm'in ilk lideri Teodor Herzl'in bütün tekliflerini reddetmiştir. Fakat Filistin'den toprak satın alımının yasaklanmasına rağmen Yahudiler toprak satın almış ve Kudüs'e göç etmişlerdir.

1911 tarihinde Nablus'ta mutasarrıflık yapan Süleyman Fethi Bey hükümete Kudüs konusunda bir layiha göndermişti. Layihada, Müslüman nüfusun azaldığını, Yahudilerin toprak satın almaya ve yerleşmeye devam ettiğini, Osmanlıca ve Arapça bilenlerde azalma olduğunu hükümete bildirdi. Ayrıca hükümetten Kudüs'te Ezher Üniversitesi gibi bir üniversite kurulması ve eğitime önem verilmesi gibi talepleri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yerleşme, Filistin, nüfus, toprak, Kudüs.

THE SETTLING ATTEMPTS OF JEWS IN PALESTINE AND A PETITION OF SÜLEYMAN FETHİ BEY (1911)

ABSTRACT

Mehmet Ali Pasha who province of Egypt gave a great deal of freedom during the government Syria to the Christian and Jews. Christian and Jews, founded, who benefited from this freedom, founded from schools of missionary, hospitals and orphanages in Syria and Jerusalem. This attempts increased in relation to the nationalism that region.

Jews, who took big support from Germany and Great Britain, transported to the world agenda Palestine of matter in 1880. Sultan Abdulhamid II. had resistanced with a big reaction to the Jews, all of whom demanded for buy land from Palestine people. Sultan Abdulhamid II. had refused to buy land for all of the suggestions which come from Theodor Herzl who is first ledar for Zionism. But in spite of prohibition to buy land from Palestine, Jews had bought the land and migrate to Jerusalem

Suleyman Fethi Bey, who governor of sancak of Nablus in 1911, had consigned a petition (layiha) which is relate Jerusalem to the Sublime Porte. Suleyman Fethi Bey described government Ottoman that population Muslims had decreased, Jews had continued to buy land from Jerusalem and migrated there, people who is know and understand had decreased in that petition. In the other hand he demanded that a university which is resemble university of Ezher in Cairo was established and considered to education and training in Jerusalem.

Key Words : Petition, Palestine, population, land, Jerusalem.

1. GİRİŞ

1911 tarihinde Nablus mutasarrıflığı yapan Süleyman Fethi Bey¹, İngiltere ve Yahudilerin Kudüs ve Nablus'taki gizli emellerini İstanbul hükümetine sunmayı bir görev kabul etmiştir. Günümüzde Filistin ve Yahudiler meselesi hâlâ sıcaklığını ve tazeliğini korumaktadır. Bu bakımdan konunun önemi ve hassasiyetinden dolayı Süleyman Fethi Bey'in 1911 tarihinde yazdığı layihasını sunmayı bir görev kabul ettim. Konunun daha iyi anlaşılması için Yahudilerin Filistin'de devlet kurma düşünceleri ve çalışmaları XIX. yüzyıldan itibaren ele alınmış ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar getirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin XVIII.yüzyıldan itibaren zayıflamaya başlaması, Avrupa devletlerinin Orta Doğu'ya ilgi ve dikkatlerini artırmıştır. Özellikle bu dönemde kapitalizmin doğması Orta Doğu'nun sömürülmesi gereken

ekonomik değer olarak görülmesine yol açmıştır². Diğer taraftan XIX. yüzyıldan itibaren Orta Doğu'daki azınlıkları himaye etme ve bu konudaki yarış da artış göstermiştir. Misyonerlik hareketleri Hıristiyan Araplar arasında milliyetçilik düşüncelerinin doğmasına ve gelişmesine yardımcı olmuştur³.

Yahudiler için Filistin'de devlet kurulma düşüncesinin ne zaman ortaya atıldığı hakkında değişik görüşler vardır. Bir görüşe göre Napolyon Akka kuşatması (1799) sırasında Yahudileri kendi tarafına çekmek ve isyana kışkırtmak istemişti. Eğer Yahudiler bunu yaparlarsa, Suriye'nin Fransa'nın eline geçmesinden sonra Kudüs'te bir hükümet kurmalarına yardımcı olacağına söz vermiştir⁴. Bir başka görüşe göre, 1839 tarihinde İngiltere'nin desteği ile İngiliz Yahudileri Suriye ve Filistin'de kendilerine yerleşme hakkı verilmesi için kampanya başlatmış ve bu tarihten bir yıl sonra yani 1840'da Viyana'da, Filistin'de Yahudilere bağımsızlık verilmesi için bir dernek kurulmuştur⁵.

İbrahim Paşa döneminde Kudüs'te özellikle gayri müslimlere geniş özgürlük ve imkanlar verilmişti. Hıristiyan hacılar ve cüzzamlılar için hastahaneler ve bir yetimhane açıldı, bir çok yeni kilisenin yapımı tamamlandı. İbrahim Paşa Yahudiler için sinagog yapımına izin verdi. Yahudi mabedlerinin yapımı bundan sonra devam

¹. Süleyman Fethi Bey'in babası Nuri Bey, Meclis-i Mâliye'de görev yapmış mülkiye ve askeriyeden emekli olmuştur. Süleyman Fethi Bey'in 1868 (1258 h.) tarihinde İstanbul'da doğduğu Nüfus-u Tezkere-i Osmânî'de kayıtlıdır. İbtidâîye, rüşdiye ve sultânî mekteplerinde okumuş ve özel olarak İngilizce dersleri almıştır. 02.09.1891(27 Muharrem 1309) tarihinde Mâbeyn-i Hümayun Başkıtâbet Dâiresi Mukayyedliği'nde sekizyüz kuruş maaşla ilk memuriyetine başlamıştır. İleriki senelerde görevindeki başarısından dolayı maaşında sürekli artış olmuştur. 07.07. 1897 (7 Safer 1310) tarihinde rütbe-i selâse ve dördüncü rütbeden mecidi nişanı ve gümüş hiyakatla taltif edilmiştir. Aynı senenin Ramazan ayında gümüş imtiyaz madalyalarla, 1895 (1312) tarihinde terakki ederek rütbe-i tam sınıf-ı sâni, 1895/1896 (1313) de dördüncü rütbeden Osmanî nişanı, 1896 (1314) da üçüncü rütbeden mecidi, 1897/1898 (1315) tarihinde terakkî ile sınıf-ı sâni, 1900/1901(1318) de rütbe-i evvel sınıf-ı evvel ve 1901/1902 (1319) tarihinde üstün liyâkat madalyası ile ödüllendirilmiştir. 1903 (1321) senesinde Dâhiliye Nezareti'nin emri ile Ergiri sancağı mutasarrıflığına yine aynı sene Nablus sancağı mutasarrıflığına naklen tayini yapılmıştır. Bu görevdeyken 1911(1330) tarihinde Kengari sancağı mutasarrıflığına nakli yapılmıştır. Bu defa aynı sene Rakka maliye müdürlüğüne gönderilmiştir. 06.12. 1913 (23 Teşrinisani 1329) da ise Erzincan sancağı mutasarrıflığına tayini yapılmış ve görülen lüzum üzerine Erzurum vilayetine gönderilmiştir. Ayrıca elimizdeki kaynakta 07.06.1914(25 Mayıs 1330) tarihine kadar Erzincan sancağı mutasarrıflığında görevine devam ettiği belirtilmektedir. Elimizdeki kaynakta Süleyman Fethi Bey'in ölüm tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. (Bak: BOA. Sicill-i Ahval Defteri No. 96, sayfa,471)

². Kürkcüoğlu, Ömer, Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketleri (1908-1918), AÜSBF Yay. Ank.1982,s.10

³. Kürkcüoğlu, Ömer, a.g.e,s.13

⁴. Kutluay, Yaşar, Siyonizm ve Türkiye, Selçuk Yay. Konya, 1967, s.16 Öke, Mim Kemal, II. Abdülhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi, Kervan Yay. İst. 1981, s.17

⁵. Kutluay, Yaşar, a.g.e, s.16-17

ettiği gibi Müsevîler için rûhanî okulların açılması da devam etmiştir⁶.

Nablus orta Filistin'de bir şehirdir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında, 1516 senesi sonbaharında Osmanlı yönetimine geçmiştir. Osmanlı hakimiyetine geçtiğinde burası ve Safed sancakları Kudüs ve Gazze ile birleştirilerek merkezi Kudüs olan eyalete bağlıken daha sonra Nablus sancağı Şam eyaletine bağlanmıştır. XIX asrın ortalarına kadar Nablus sancağına Balka sancağı ismi verilmekteydi. Beyrut vilayeti oluşturulduktan sonra bu sancağın Şeria nehri doğusundaki kısmı Balka Çölü ile beraber Suriye vilayetine, geri kalan kısmı ise bu defa Nablus sancağı adı ile Beyrut vilayetine bağlanmıştır. XIX asrın sonlarında Nablus'un nüfusu 120.000 kadardı. Şehrin merkez nüfusu ise 16.000'dir. 1.000 kadarı Hıristiyan ve Müsevî , geri kalanı ise Müslüman'dır⁷.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 18 Eylül 1918'de Allenby'nin kumanda ettiği İngiliz ordularına bağlı yirminci kolordu tarafından, Osmanlı ordusunun(Yedinci Ordu) etrafını kuşatmak için harekete geçtiler. İngilizlerin özellikle Nablus'tan Şeria'ya giden yolu kontrol edecek şekilde hedefleri vardı. Buna rağmen gece yarısına kadar devam eden İngiliz saldırısı her hangi bir ilerleme sağlayamadı. 19 Eylül sabahı saat 4.30'da Osmanlı ordusu(Sekizinci Ordu) tarafına top atışları ile İngiliz saldırısı başladı. Ayrıca düşman tayyareleri Nablus'taki ordu karargahlarını ve Tul-Kerem'i bombaladı. Ne yazık ki düşman saldırıları karşısında sekizinci ordu şaşkınlık içerisinde hiçbir şey yapamadı. Diğer taraftan Osmanlı ordusunun ulaşım araçları İngiliz tayyareleri tarafından bombardımana tutulunca, zayıyatımız daha

fazla oldu. Akşama kadar İngilizler 25 km kadar yol ilerlediler. 20 Eylül 1918 sabahı yeniden başlayan İngiliz taarruzu ile Nasıra, Türk kuvvetlerinin elinden çıktı. Yedinci Ordu kumandanı Mustafa Kemal Paşa daha fazla bir şey yapılamayacağını anlayınca, Nablus'tan Şeria vadisine inen yoldan peyder pey düzenli bir şekilde orduya ric'at emri verildi. İngilizler 21 Eylül 1918 tarihinde Nablus'u işgal edince, Türk orduları 23 Eylül 1918 tarihinden itibaren Şam'a kadar çekilmek durumunda kaldılar⁸.

2.YABANCI DEVLETLERİN FİLİSTİN SİYASETLERİ

a) Fransa

Kanûnî, Habsburglara karşı ortak cephe oluşturmak amacı ile I. Fransuva ile yaptığı anlaşmalarla, Fransa'ya Filistin'deki Katolik mabedlerin ve Latin ruhban heyetinin korunmasını vermişti. Böylece Fransa bölgede küçümsenemeyecek bir nüfuza sahip olmuş ve Filistin, Fransa'nın Orta Doğu'daki önemli bir ticaret merkezi haline gelmişti⁹.Fakat Kırım (1853) harbinden sonra İtalya, Almanya ve İspanya dindaşlarının haklarını korumak amacı ile bölgeye yerleşmeye başladılar.Böylece bölgedeki Fransız nüfuzu düşmeye başladı.Nitekim XX. yüzyılın başlarında Fransa'nın sadece kendi yurttaşlarını himaye hakkını elinde bulunduran bir konumu vardı¹⁰. Fakat Fransa bu durumdayken bile asırlardır Suriye ve buradaki diğer bölgelerde bulunmalarından dolayı, Osmanlı bu toprakları kaybederse, doğal olarak kendilerine verilmesi gerektiğini düşünüyordu¹¹. Fransızlar, Beyrut, Cebel-i

⁶. Buhl,F. "Kudüs", İA. c.VI, MEB Yay. İst.1967,s.963

⁷.Darkot, Besim,"Nablus", İA.c.IX.MEB Yay. İst. Trhz,s.13-14

⁸. Karasaban,Celal Tevfik, Filistin ve Şarku'l Ürdün, c.I, Ahmet İhsan Basımevi, İst.1942 s.224-229

⁹.Öke, Mim Kemal, Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar, s.13-14

¹⁰.Öke,Mim Kemal, a.g.e,s.67

¹¹.Kürkçüoğlu,Ömer,a.g.e,s.37

Lübnan ve Suriye'de oldukça çok para harcayarak, hastahaneler, mabedler yapmış, bir de tıbbiye okulu açmışlardı¹². Kudüs'teki Fransız konsolosu, başkonsolos rütbesineydi. Devamlı Katolikleri himaye etmeyi kendileri için bir görev bilirler, bu konularda zaman zaman Osmanlı hükümetine karşı küstahça davranışları dahi olurdu¹³.

b) İngiltere

İngilizlere göre Osmanlı Devleti mutlaka yıkılacak ve İngilizlerin dünya hakimiyetine engel olması bitecektir. Akdeniz, Orta Doğu ve Afrika'nın ortalarına kadar yayılmış olan Osmanlı Devleti gerek İngilizler için gerekse Hıristiyan dünyası için korkulu bir devlet olmaktan çıkarılacaktır¹⁴.

İngiltere ilk defa Filistin'e 1840 tarihinde " Londra Yahudi Cemiyeti" ve Londra Misyoner Cemiyeti" adlı iki Yahudi misyoner örgütle girmişti. Nitekim bu misyoner örgütlerin yardımı ile İngiltere Kudüs'te Anglikan Kilisesi, kız ve erkek okulları, kitaplıklar, kervansaraylar, hastahaneler açtı. Ayrıca Havran Dürzilerinin himaye görevini de üstlendi. Böylece kısa sürede İngiltere Filistin'de Protestan kolonisi meydana getirdi¹⁵.

İngiltere'nin en büyük amacı, Hindistan'daki müstemlekelerine yapılabilecek muhtemel saldırıları önlemek için gerekli önlemleri almak, gerekirse bunun için kara ve denizden bütün ulaşım yollarını kontrol altında tutmaya çalışmaktı¹⁶. İngiltere hükümeti Hindistan'a gidecek yolları kontrolü altına alabilmek için Mısır ve Irak bölgelerini

elde etmek istiyordu. Bu bakımdan özellikle Almanların Bağdat Demiryolu'nun imtiyazını almalarına tahammülleri yoktu. Almanların Suriye siyaseti ve özellikle Kayzer'in Padişah II. Abdülhamid ile çok samimi olması, İngilizleri çok rahatsız ediyordu¹⁷. İngiltere hem bu hedeflerine ulaşmak hem de Osmanlı topraklarında gözü olan Rusya'ya karşı, Osmanlı topraklarının korunması prensibini kabul etmekteydi¹⁸. Osmanlı Devleti'nin ayakta kalmasını başka ne için isteyebilirdi ki?

İngiltere'nin Arap dünyasındaki ilişkileri yalnız Suriye ve Filistin'den ibaret değildi. 1899 tarihinde Arap Yarımadası'nın güneyindeki Aden'e yerleşmiş Bahreyn ve Kuveyt'teki Arap şeyhleri ile dostluk ilişkilerine girmişti¹⁹. Fakat zamanımızda olduğu gibi geçmişte de Avrupa devletlerinin Türkiye'ye karşı çoğunlukla iyi niyetli davranmadıklarını görmekteyiz. Bir örnek olması bakımından şunu burada belirtmeyi vicdanî sorumluluk olarak görüyorum. 31 Temmuz 1908 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey İstanbul'daki sefere gönderdiği telgrafta " Türkiye gerçekten bir meşrutiyet idaresi kurar ve onu ayakları üstünde tutabilirse ve kendisi de kuvvetli hale gelirse bunun sonuçları şu anda hiç birimizin tahmin edemeyeceği yerlere ulaşacaktır. Mısır anayasa istemede daha zorlu bir yolu seçecek ve bizim bu talebe karşı koyma direncimiz çok azalacaktır. İyi bir şekilde işleyen bir Türk anayasası varken ve Türkiye'nin durumu gittikçe gelişirken, Anayasa isteyen Mısır halkının ayaklanmasını zor kullanarak bastırmaya çalışırsak durumumuz çok acayip olacaktır"²⁰.

¹². Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, Sultan Abdülhamid, Boğaziçi Yay. İst. 1990, s.347

¹³. Beyin, Mehmet Tevfik (Biren), II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları, c. I, Arma Yay. İst. 1993, s. 95

¹⁴. Karadağ, Raif, Muhteşem İmparatorluğu Yıkıncılar, Abdülaziz'in Katli Olayı, Berikan Yay. Ank. 2001, s.191

¹⁵. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.67-68

¹⁶. Tahsin Paşa, a.g.e, s.402 Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.13

¹⁷. Tahsin Paşa, a.g.e, s.403

¹⁸. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.39

¹⁹. Karasaban, Celal Tevfik, a.g.e, c.I, s.127

²⁰. Kürkcüoğlu, Ömer, a.g.e, s.44-45

c) Almanya

Filistin, Almanya için önemli bir doğuya açılma kapılarından birisi idi. Bu bakımdan Filistin'i ihmal etmesi mümkün değildi. Almanlar hem bankalar açarak hem de gemicilik kumpanyaları ile Filistin'e yerleşme çabası içerisindeydiler. Alman İmparatoru Kayzer II. Wilhelm Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın, "Dünya Politikası" anlayışı içerisinde önemli rolü olduğuna inanmıştı. Almanya, Baltık denizinden Basra Körfezi'ne kadar yayılacak büyük bir dünya imparatorluğu hayali ile Orta Doğu'ya açılma ve Balkanlar yolu ile Mezopotamya'ya sızmasının getireceği menfaatlerin hülyası ile yaşıyordu²¹. Almanya'nın Filistin'de her gün artış kaydeden tesiri ve yayılma çabaları bu bölgedeki Hristiyan kiliselerini ve Avrupa devletlerini rahatsız etmekteydi. "Templer" (Templar) cemiyeti Alman hükümetinin Filistin'deki karakolları olarak kabul ediliyor ve bu mason derneklerin Almanya'nın Orta Doğu'daki siyasal ve ekonomik yayılmasında önemli rol oynadıkları düşünülüyordu²². İkinci Wilhelm Almanya'nın Orta Doğu Siyasetini canlandırmak maksadıyla 1898'de İstanbul, Kudüs ve Şam'ı resmen ziyaret etmiş, Kudüs'te Alman kolonileri kurmuş, Şam'da Selahaddin Eyyûbî'nin mezarını ziyaret edip, tamir ettirmiş ve bir de gümüş kandil hediye etmişti²³.

d) Rusya

Rusya bütün Osmanlı topraklarında bulunan Ortodoksların himayesini 1774 tarihinde yapılan Küçük Kaynarca Anlaşması ile üzerine almıştı. Diğer taraftan 1882 tarihinde Filistin'de "İmparatorluk Ortodoks Filistin Cemiyeti"ni kurdu. Diğer Avrupa

devletleri gibi Rusya da bundan sonra Ortodokslar için okullar, hastahaneler, kervansaraylar kurmaya hız verdi ve bölgede etkin olarak siyasetin içerisinde yer aldı²⁴. Rusya'nın bir amacı da İstanbul Rum Patrikhanesi'nin Filistin'deki etkinliğini ortadan kaldırıp, kendisinin atayacağı bir patriği iş başına getirmektir. Böylece Rum asıllı bir patrik yerine Rus asıllı bir patriğin buraya görevlendirilmesini sağlarsa, Osmanlı'nın Filistin'deki Ortodokslar üzerindeki etkinliği azalacak ve kendi nüfuzu daha da artmış olacaktı. Rusya'nın en büyük arzusu Rum Ortodoks dini cemaatlerini Ruslaştırılmaktı. Fakat Rusya'nın bölgedeki bu siyaseti hem İngiltere hem de Fransa tarafından endişe verici bir gelişme olarak görülmüştür²⁵.

Filistin topraklarında Rusya²⁶ da Fransa gibi pervasız davranır ve Rum ruhanilerini koruma bahanesi ile bir devlete yakışmayacak çirkin siyaset izlemekten kaçınmazdı. Saray ve Babıâli ise Rusların korkusundan işi daima gevşek tutardı²⁷. Kudüs'teki Rus konsolosuna kilise meselelerinde Rus devleti için Fransa'nın Katolikleri himayede elde ettiği hakların bir eşini ve mümkün olduğu kadar daha çoğunu isterdi. Bir takım haklar koparabilmek için zaman zaman emrivaki yapmaktan kaçınmazdı²⁸. Diğer devletler gibi Rusya, Orta Doğu'daki devletler arası rekabette kendisi de yer almış hatta Filistin'den başka Suriye'de halkın Ortodoks olmasından yararlanıp kiliseler ve misyoner kurumları açmaya çalışmıştır²⁹.

²¹ Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.40

²² Öke, Mim Kemal, II. Abdülhamid, s.50-51, Öke, Mim Kemal, Kutsal Topraklarda, s.14 ve s.68

²³ Karasaban, Celal Tefvik, a.g.e, s.122

²⁴ Öke, Mim Kemal, Kutsal Topraklarda, s.68

²⁵ Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.69

²⁶ Biren, Mehmet Tefvik (Beyin), a.g.e, c.I, s. 83

²⁷ Biren, Mehmet Tefvik (Beyin), a.g.e, c.I, s.95

²⁸ Biren, Mehmet Tefvik (Beyin), a.g.e, c.I, s.97-98

²⁹ Öke, Mim Kemal, a.g.e, s. 14

3. SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN ALMIŞ OLDUĞU ÖNLEMLER

Osmanlı yönetiminde Filistin toprakları birkaç idarî bölgeye ayrılarak yönetilmiştir. Filistin üç coğrafi bölgeden oluşmaktaydı. Şöyle ki, Kazimiye ve Mukatta nehirleri arasındaki bölgeye Müslüman olmayanlar "Galile" ismini verdikleri halde, Osmanlı yönetiminde burasının ismi "Akka"dır. Mukatta ve Zerduludce nehirleri arasındaki bölgeye Yahudiler "Samarya", Araplar ise "Batı Şeria" (Balka) derlerdi. Osmanlı yönetiminde buraya "Nablus" denilmiştir. Nablus'un güneyinde kalan ve Birüssebi vadisine kadar uzanan bölge Yahudiler tarafından "Yudea", Osmanlılar "Kudüs" demişlerdir. 1876 yılında kabul edilen mahalli idare kanununa göre diğer eyaletlerde olduğu gibi Filistin'de de sınırlar yeniden çizilmiş, bölge eşit nüfus yoğunluğuna göre bölümlere ayrılmıştı. Kudüs 1887 tarihinde merkeze bağlı bağımsız bir mutasarrıflıktı. 1888 tarihinde Beyrut vilayeti oluşturulunca Filistin'in kuzeyindeki Nablus ve Akka sancakları Beyrut'a bağlandı. Bunlardan Akka, merkez Akka kazası olmak üzere, Hayfa, Tiberyas, Safed ve Nasıra (Nazereth) olmak üzere beş kazaya bölündü ve her biri bir kaymakam tarafından idare edildi. Nablus sancağı ise merkez kaza, Cenin, Beni Saab, Cema'nın olmak üzere dört kazaya ayrıldı. Beyrut vilayetinin güneyinde kalan Kudüs mutasarrıflığına gelince merkez liva 127, Yafa kazası 58, Gazze kazası 91 ve Halilürrahman kazası ise 52 köyden oluşmaktaydı³⁰.

Padişah II. Abdülhamid Filistin'deki Osmanlı memurlarının kendi inisiyatifleri doğrultusunda hareket etmeleri yerine, onları merkezi idareye gayet sıkı bir şekilde bağlamayı daha uygun görmüştü³¹. Gerek

Beyrut'ta ve gerekse Kudüs'te bütün meseleler vali ve üçü Müslüman üçü de gayri müslimlerden oluşan altı kişilik "İdare Meclisi" tarafından görüşülür ve karara bağlanırdı. Mecliste görev yapanlar halk temsilcileri olarak görev yaparlardı. Ayrıca halkın katılımı ile oluşan "Danışma Komisyonları" kurulmuştu. Bu komisyonlarda alınan kararlar idari meclise sunulmaktaydı. Filistin'de bundan başka "Mahalli Umumi Meclis" vardı. Her sancaktan iki Müslüman ve iki gayri müslim üyenin seçildiği Akka, Beyrut ve Kudüs temsilcileri, senenin belirli zamanlarında toplanır, vergi, tarım ve ticaretin geliştirilmesi, imar çalışmaları, güvenliğin sağlanması gibi çeşitli konuları görüşür ve karara bağlardı³².

Sultan İkinci Abdülhamid Filistin meselesini daima siyasal bir mesele olarak görmüştür. Çünkü ona göre Musevilerin Filistin'e gelmesi Yahudi sorununu doğurur ve büyütür. Ayrıca bölgede çıkar peşinde koşan büyük devletlere fırsat doğar ve bunu bahane ederek bölgede karışıklıklar çıkarırlar³³. Ona göre Avrupa devletleri, Filistin'i Yahudiler için yurt yapmak istemektedirler. Yahudiler buraya gelirse, nüfusları Araplara göre çoğunluğu oluşturacak ve Filistin'i yurt haline getireceklerdir. Bu durum buradaki Müslümanlar için adeta ölüm fermanı sayılır. Çünkü Siyonistlerin gerçek amacı Filistin'de bir Yahudi Krallığı kurmaktır³⁴.

İkinci Abdülhamid Filistin ve Suriye'nin korunmasını merkezi Şam'da bulunan Beşinci Ordu'ya verdi. Ayrıca eyalet dahilindeki halkın bir kısmından "mahalli milis kuvvetleri" oluşturdu³⁵. Filistin'in kalkınması için ekilebilir toprakların oranında bir artış

³⁰ Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.12-13

³¹ Öke Mim Kemal, a.g.e, s.68-69

³² Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.69-70

³³ Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.65

³⁴ Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, c.VIII, TTK, Ank.1995, s.487

³⁵ Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.71

oldu. Buralarda yeni tarım araçları ve metotlarının kullanılmasını göstermek ve yaygınlaştırmak için model çiftlikler oluşturuldu. Hayfa ,Yafa ve Kudüs arasında demiryolu yapımı bir Fransız şirketine imtiyaz verildi.Bu demiryolu yapımı devam ederken aynı şirket Filistin’i Beyrut, Şam ve Haleb’e bağlayacak demiryolu yapım iznini de elde etti.Bütün bu çalışmalarla Yafa ve Hayfa limanları bölge pazarlarını Avrupa’ya açan önemli ticaret merkezleri olmada önemli mesafe aldı. Filistin’den Avrupa’ya tahıl, yağ, ipek, tütün, susam, turuncgiller ve şarap gibi ürünlerin satışından elde edilen kar ile bölge halkının hayat düzeyi arttı. Ayrıca alınan gümrük vergisi devlete büyük kazanç sağlamaya başladı. 1887 yılında Fransız sermayesi ile buralarda Osmanlı Bankası, iki sene sonra da Alman-Filistin Bankası çalışmalarına başladı. Bu banka ayrıca Nablus, Gazze, Nazaret’te yeni şubelerini açtı³⁶. Diğer taraftan ticaretin daha da artması için 1880’de Kudüs, Yafa, Hayfa, Beyrut gibi yerlerde ticaret odaları kuruldu. Kısaca, padişahın Kudüs’ten asla vazgeçme gibi bir niyeti olmadığı gibi İslam dünyası tarafından kutsal kabul edilen Ömer Camii’nin (Mescid-i Aksâ) de Müslümanların elinde kalması gerektiğine inanmıştı³⁷.

4. SİYONİZM VE TEODOR HERZL

Siyonistleri, Filistin topraklarında himayesine alıp gelişmelerine yardımcı olan ilk batı devleti İngiltere’dir. Bu himaye hareketi 1847 tarihinde başlamıştır. Fakat İngiltere’nin bu yolla Yahudileri kullanma politikası diğer devletleri rahatsız etmişti. Bundan sonra diğer devletler en azından bölgede kendi nüfuzlarını dengeleyebilmek için Filistin’e gelen Musevi göçmenlere

kendileri himaye belgesi vermeye başlamışlardır³⁸.

Yahudiler 1875 tarihinde Filistin Kolonileştirme Fon’u kurmayı düşünmüşler ve Kudüs’te Osmanlı idaresine başvurmuşlardı. Bundan bir sonuç alamamışlardı.Bu defa 1880 tarihinde Ürdün’ün ötesindeki topraklarda koloniler kurmak için 1880 tarihinde Padişah İkinci Abdülhamid ile görüşmek istediler fakat Padişah kabul etmedi³⁹.

Filistin meselesi 1880 tarihinde dünya siyasetine giren Siyonizm’den kaynaklanmıştır. Bütün Avrupa devletleri ve Rusya’da bu tarihlerde Yahudi düşmanlığı (Anti-Semitizm) oldukça fazlaydı.Bu hareketler Yahudileri Filistin’e göç konusunda adeta kamçılıyordu.Gelişmelerden Osmanlı idarecilerinin oldukça rahatsız olduklarını sonraki yıllarda alınan önlemlerden anlamaktayız⁴⁰.

Macaristanlı Yahudi yazar, Siyonizm’in öncüsü 1860 tarihinde Budapeşte’de doğan Teodor Herzl 1895’de “Yahudi Devleti” isimli eserini yazdı. Bu eserde ırka dayalı bir Yahudi devleti kurmayı savunmaktaydı.1896 tarihinde Teodor Herzl Osmanlı yönetimine bir teklifte bulundu ve şunları istedi:“ Filistin’e göç edecek Yahudiler zâtı şahanenin tabiyetinde olacaklar ve hayatları mutlaka garanti altında olacaktır.....Topraklar hiçbir zorlama olmadan satın alınacaktır. Hiçbir kimsenin mülkiyet hakkının elinden alınması bahis konusu değildir. Vatandaşlık haklarını tam olarak elde edecekler ve her yıl muntazaman vergilerini ödeyeceklerdir. Bu vergi başlangıçta 100.000 altın olacaktır ve göçler devam ettikçe bir milyona kadar

³⁶ Öke, Mim Kemal,a.g.e,s.73

³⁷.Kutluay,Yaşar,a.g.e,s.56

³⁸. Öke Mim Kemal,a.g.e,s.70

³⁹. Koloğlu, Orhan, Abdülhamid Gerçeği, Gür Yay. İst. 1987, s. 388

⁴⁰. Öke, Mim Kemal,a.g.e,s.11-12

yükselecektir"⁴¹. Sultan İkinci Abdülhamid bu teklife "Ben bir karış dahi toprak satamam. Zira bu vatan bana değil, milletime aittir. Milletim bu imparatorluğu kanlarını dökerek kazanmışlar ve yine kanları ile mahsuldar kılmışlardır. O bizden ayrılıp uzaklaşmadan tekrar kanlarımızla örteriz" diye cevap vermiş ve Siyonistlerin Filistin'e yerleşmelerine şiddetle karşı çıkmıştır⁴². Çünkü Padişah, Teodor Herzl'in gerçek amacını çok iyi biliyordu. Herzl'in şimdilik düşüncesi şu idi. Yahudilerin kuracakları vatanın sınırları Nil nehrinden Fırat'a kadar uzanacaktır. Gerekli kurumların kurulması için bir "geçit devri" şarttır. Bu devre için bir Yahudi asıllı vali düşünülebilir. Bundan sonra Mısır'da uygulanan yeni yönetime benzer bir yol takip edilebilir. Yahudi nüfusu, ileriki yıllarda bölgedeki nüfusun üçte ikisini geçtiğinde şartlara göre, kuvvete başvurma veya diplomatik yollarla Yahudi idaresi kurulmalıdır⁴³.

Teodor Herzl bundan sonra girişimlerine devam etmiş, Padişah II. Abdülhamid'in yakın dostu Alman imparatoru Wilhelm Kayzer ile 1898 tarihinde Filistin konusunda aracılık yapması için görüşmede bulunmuş ve Kayzer'i ikna etmişti. Kayzer padişaha ne söylemesi gerektiğini sorunca, amacına ulaşmak için her şeyi yapmaktan kaçınmayan bir anlayışa sahip olan Herzl: "Almanya'nın himayesinde bir şirkete izin vermesi yeterlidir" cevabını vermiştir⁴⁴. Kayzer 18 Ekim 1898 tarihinde İstanbul'da padişahı ziyaretinde Yahudiler hakkında: "...Türkiye için hiçbir zaman tehlikeli değildirler"⁴⁵ demiştir. Oysaki aynı dönemlerde Yahudiler Almanya'da aşağılık insanlar olarak kabul edilir ve zulüm görürlerdi.

Sultan İkinci Abdülhamid'in Herzl ile görüşmesi ve red cevabı vermesinden bir yıl sonra, İsviçre'nin Basel şehrinde 1897 tarihinde, I.Siyonizm Kongresi toplandı. Kongrede, Yahudilere Filistin'de bir yurt sağlanması, bunun için Yahudilerin teşkilatlanması ve Filistin'e göç etmeleri kararları alındı. Yine aynı şehirde 1898 tarihinde yapılan ikinci kongrede, çeşitli şirketler, dernekler ve fon oluşturulması için bir bankanın kurulması kararlaştırıldı. Kurulacak banka örgütün ekonomik işlerini organize edecekti.Londra'da anonim şirket olarak kurulan bu banka iki milyon sterlin sermaye ile işe başladı ve "Yahudi Müstemleke Vakfı"nı kurdu. Aynı banka kuruluşundan beş yıl sonra yani 1903 tarihinde sermayesini 100.000 sterline çıkardı. Ayrıca "İngiliz- Filistin Şirketi"ni faaliyete geçirdi. Şirket Kudüs, Hayfa, Yafa, Gaza, Beyrut, Tiberyas, Safed, Hebron gibi yerlerde şubeler açmak suretiyle Yahudilerin toprak alımlarını kolaylaştırmak için harekete geçti⁴⁶.

Teodor Herzl, Padişahı Filistin meselesine ikna edebilmek için 1896 ile 1902 yılları arasında İstanbul'a beş defa gelmişti. Ziyaretlerinde hem yıldız sarayında hem de Bab-ı Âlî'de devlet adamları tarafından kabul edilmişti⁴⁷. Bu görüşmelerde II. Abdülhamid Musevilerin Hıristiyanlardan çektiklerini de göz önünde bulundurarak, "Yahudilerin Türk tabiyetini kabul etmeleri ve Osmanlı hükümetinin belirlediği yerlerde yerleşmek şartıyla" Osmanlı topraklarına bu şartların dışında Yahudi yerleşiminin mümkün olmadığını söyledi⁴⁸.

Padişah Dr. Herzl'in amacını çok iyi biliyordu. Onun Yahudi devleti isimli eserini Türkçe'ye çevirtmiş, Siyonistlerin gerçek fikirlerinin ne olduğunu çoktan öğrenmişti.

⁴¹. Kutluay, Yaşar, a.g.e, s.122

⁴². Kutluay, Yaşar, a.g.e, s.80

⁴³. Kutluay, Yaşar, a.g.e, s.137

⁴⁴. Kutluay, Yaşar, a.g.e, s. 141-142

⁴⁵. Kutluay, Yaşar, a.g.e, s.149

⁴⁶. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.52

⁴⁷. Tahsin Paşa, a.g.e, s.110 -111

⁴⁸. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.77

Zira Siyonistlerin esas amacı bağımsız bir devlet kurmak hatta bununla da yetinmeyip diğer bölgelere de el atmaları kaçınılmazdı. Filistin gibi küçük bir bölgenin milyonlarca Yahudi'ye yetmeyeceği ortada idi⁴⁹. Padişahın elinde bulunan raporlar, Yahudiler Filistin'e geldiklerinde toprakla, tarımla uğraşmayacaklarını, devlet kurmak amacıyla olduklarını gösteriyordu⁵⁰. Fakat Teodor Herzl'in ilk aşamada yapmak istediği Filistin'de Yahudilerin toprak satın alarak topluca yerleşmelerini sağlamaktı⁵¹.

Siyonistler 1901'de yaptıkları beşinci kongrede aldıkları kararla, Londra'da "Yahudi Millî Fonu"nu kurdu ve fona Yahudiler gönüllü olarak bağışlarda bulundular. Henüz sandığın kuruluşunun birinci senesinde sermayesi 300.000 sterline ulaştı. Bu sermaye ile Filistin'e göç edecek Yahudilere toprak satın alınacaktı⁵². Tüm bu kongreleri organize eden Viyanalı Yahudi ve Avukat olan Dr. Tehodor Herzl idi. Bu şahıs dünya Siyonist akımının önderi durumunda bulunuyordu⁵³.

Vadedilmiş topraklara ayak basan her Siyonist yerli halkın ciddi muhalefeti ile karşı karşıya kalmıştı. Müslümanlar Yahudileri de Hıristiyanlar gibi yabancı unsur olarak görüyor ve memleketten en kısa zamanda atılmalarının şart olduğunu düşünüyorlardı. Siyonistlere karşı cephe alan sadece Müslüman halk değil aynı zamanda Filistin eşrafı da tepki içerisindeydi⁵⁴. Fakat buna rağmen Herzl'in direktifleri ile Filistin'de Siyonistler, şirketler kurarak arazi alım-satımına, bankalar kurarak ticarete el atmışlardı⁵⁵. Diğer taraftan Yahudiler,

Rusya'dan Filistin'e kaçanların yerleştirilmesi için 1905 tarihinde Filistin'de "Poaley Siyon" (Siyon İşçileri) derneğini kurmuşlardı. Bu dernek başarı sağlamış olacak ki 1907'de yapılan Siyonist kongresinde bu defa toprak alımını hızlandırmak için "Filistin Arazi Şirketi" kurulmuştur⁵⁶.

Teodor Herzl 3 Temmuz 1904 tarihinde öldüğünde Siyonistler bir müddet kendilerini toparlayamadılar. Nitekim Siyonistler La Haye'de 1907 tarihinde sekizinci kongreyi başlattıklarında ilk önce Teodor Herzl'i eleştirmiş ve yapmış olduğu diplomatik girişimlerin kendilerine bir fayda sağlamadığını ileri sürmüşlerdi. Bu kongre sonunda Filistin'de yerleşim merkezleri kurmayı ve Museviler için Osmanlı Devleti'nden özerklik istemeyi kararlaştırdılar. Hareketin başına ise Litvanya'da doğan ve kereste ticareti ile uğraşan David Wolffsohn getirildi. Wolffsohn da çok geçmeden Herzl'in yolunda devam etmeyi tercih etti⁵⁷.

1908 seçimlerinde Emanuel Karaso, Nesim Ruso ve Nesim Mazliyah gibi Siyonist liderler Osmanlı Mebusan Meclisi'ne girdiler. İlk yaptıkları Siyonistlerin Osmanlı topraklarında rahat çalışabilmeleri için şube açmak oldu. Bu şubenin başına Rus Siyonistlerinden Victor Jacobson getirildi⁵⁸. Esas yapmak istedikleri ise Siyonistlerin Filistin'de başarılarını artıracak bütün önlemleri almaktı⁵⁹. Alınan karar doğrultusunda merkezi Yafa'da olmak üzere "Filistin Toprak Geliştirme Şirketi"ni kurdular⁶⁰. İttihat ve Terakki yönetiminin en büyük hatası, Sultan İkinci Abdülhamid'in yasaklamış olduğu Filistin'e Musevi göçünü serbest bırakmak oldu. Çok geçmeden serbestlikten yararlanmak isteyen

⁴⁹. Öke, Mim Kemal, II. Abdülhamid, s.96

⁵⁰. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.97

⁵¹. Yetkin, Çetin, Türkiye'nin Yaşamında Yahudiler, Gözlem Yay. İst. 1996, s.126

⁵². Öke, Mim Kemal, Kutsal Topraklarda, s.52

⁵³. Yetkin, Çetin, a.g.e, s.123

⁵⁴. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.111-113

⁵⁵. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.115

⁵⁶. Kutluay, Yaşar, a.g.e, s.288

⁵⁷. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.63-65

⁵⁸. Kutluay, Yaşar, a.g.e, s.288

⁵⁹. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.129-131

⁶⁰. Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.164

Siyonistlerin esas amaçlarının Filistin'de bağımsız bir devlet kurmak olduğu anlaşıldı. Çünkü Almanca olarak yazılan ve 1909 tarihinde basılan "İsrail Vatanı" isimli eserde, bunu açıkça ortaya koymuşlardı. Siyonistlerin gerçek amacını anlayan hükümet, 20 Haziran 1909 tarihinde aldığı bir kararla yeniden Filistin'de yabancıların arazi alımını yasakladı. Dahiliye Nazırı Talat Bey 28 Eylül 1909 tarihinde bütün valilere bir talimatname gönderdi ve Sultan Abdülhamid döneminde konulan yasakların ve kısıtlamaların aynen uygulanmasını emretti⁶¹. Fakat alınan tüm önlemlere rağmen Yahudiler 1908-1914 yılları arasında elli bin dönüm arazi satın alarak üzerinde dokuz yerleşim yeri kurmuşlardı. Ayrıca Yafa yakınlarında 139 hanelik ve 1500 nüfuslu Tel Aviv şehrinin de temelleri yine bu tarihlerde atıldı⁶².

Yahudi göçlerine karşı bölge halkının iki türlü tavrı olmuştur. Birincisi, Siyonistler 1901 tarihinde Filistin'de toprak satın almak için "Yahudi Milli Fonu"nu oluşturup adeta para akıtmaya başlayınca bir kısmı gereğinden fazla para veren Yahudilere toprak satmakta bir sakınca görmemişlerdir⁶³. İkincisi ise tamamen bir tepkidir. Bir kısım insanlar ve aydınlar Yahudilerin yerleşme hareketlerinin masum bir toprak satın alma olmadığını bildiklerinden tepkilerini hemen ortaya koymuşlardır. 1908 seçimlerinde meclise giren üç Kudüs mebusu, Filistin'deki yayın organları ve halk, hem bölge idarecileri, hem de İstanbul hükümeti nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. 1910 tarihinde pek çok Filistinli tarafından İstanbul hükümetine çekilen telgrafta "mutlakiyetten kurtulduğumuz bu devirde, bu kez de Siyonistlerin esaretine düşmek istemiyoruz.", diyerek bir an önce gereken önlemlerin

alınması hükümetten istenmiştir. Ayrıca bu telgraftan birkaç gün sonra Halep, Beyrut ve kazalarındaki Müslümanlar Osmanlı hükümetine gönderdikleri dilekçelerle Filistin'deki Musevi göçlerine son verilmesi çağrısını yapmışlardır⁶⁴.

Padişah Sultan II. Abdülhamid Siyonistlerin Filistin'den toprak satın alma tekliflerini reddederken, hükümet de yerleşmeleri önlemek için çeşitli önlemler almıştır. Hariciye vekilliği çeşitli gazetelere bu konuda açıklamalarda bulunuyor ve Siyonistlerin esas amaçlarının ne olduğunu halka anlatmaya çalışıyordu. Ayrıca sefaretlere bu konuda gerekli talimatlar verilmiş ve şüpheli görülen Yahudilerin Filistin'e gelmelerine vize verilmemesi istenmişti. 1882 tarihinde Dahiliye Nezareti hacılar hariç tutulmak üzere yabancı Yahudilerin Filistin'e giriş ve çıkışları yasaklanmıştı⁶⁵. Dahiliye Nezareti 1887

⁶⁴ Öke, Mim Kemal, a.g.e.s. 166-169

⁶⁵ 1897-1901 tarihleri arasında Kudüs mutasarrıflığı yapan Mehmet Tevfik Beyin (Biren) hükümetin ve kendisinin almış olduğu önlemleri şöyle anlatır: "Osmanlı hükümeti 1884 senesinde ecnebi tebasından olan Musevilerin Filistin'de yerleşmelerini yasaklamıştı. Bu yasak 1891'de te'kid edilmekle beraber, her nasılsa Kudüs mutasarrıflığı tarafından yalnız beş devletin teb'asına mahsusmuş gibi telakki olunarak, başka ecnebi devletlerin tabiyetinde bulunan Musevilerin Filistin'e gelip yerleşmelerine müsaade olunduğu gibi mevzu bahis beş devlet teb'asından olanlar hakkında dahi yasağın ciddi bir şekilde tatbik olunmadığını ben Kudüs'e geldiğim zaman vaziyeti tetkik ederek anlamıştım. Bunun sebebini tahkik edince, ziyaret için gelen Musevilerin buraya bir kere girdikten sonra çıkmadıklarını müşahade ettim. Musevilerin bu imkanı temin edebilmeleri hususunda esasen bir takım güçlükler mevcut olmakla beraber rüşvet müessesesinin de araya girip adeta bir teamül halini almış olması bu işin hükümetçe takibini tamamen gevşetmişti. Yasağın tatbik edilmesinin temini için alınmış olan tedbirlerde mevcut bulunan noksanları gördükçe, bu husustaki mütalaalarımı bildirmek ve gizlice burada yerleşmeye teşebbüs etmiş eden Musevileri ve bunlara yardım eden veya göz yuman memurları meydana çıkarmak için bir komisyon teşkil ettim. Ayrıca hususî tahkikat da icra ederdim. Ecnebi teb'alı Museviler Yafa'ya indiklerinde bir veya birkaç ay sonra geri döneceklerine dair suretâ kefalete raptolunuyorlarsa da sonra bunların kendi arzuları ile avdet edenlerinden maadası, haklarındaki araştırmalar devam edilmediği ve sair muhtelif şekillerde müsamahalara gösterildiği gibi Museviler de çeşit çeşit hilelere saptıkları için, burada ikametleri yasak olmasına rağmen, bir çoğunun yerleşmiş ve sadece yerleşmekle kalmayıp, evlenmek çocuk çocuğa karışmak ve ticarete girişmek şeklinde memleketle bağlanmış oldukları anlaşılıyordu. Tedbirlerin daha sıkı

⁶¹ Öke, Mim Kemal, a.g.e.s. 134-137

⁶² Öke, Mim Kemal, a.g.e.s. 164

⁶³ Karaman, M. Lütfullah, "Filistin", DİA, c.XIII. İst. 1996, s. 94

tarihinde aldığı bir diğer kararla Filistin'e gelen Yahudi hacıların sadece bir ay kalabileceklerini, ilk giriş yapanlardan elli lira depozito alınmasını, ayrıldıklarında tekrar iade edilmesi esasını getirmişti. Fakat bütün alınan önlemlere rağmen Siyonistlerin Filistin'e sızmalarının tam olarak önlendiğini söylemek zordur⁶⁶. Çünkü Filistin'den geldiği ülkeye gönderilen bir Yahudi, üçüncü bir ülkeye gidiyordu. Örneğin Rusya'dan gelen dönüşte tekrar Rusya'ya değil, Amerika veya İngiltere'ye gidiyor daha sonra oranın vatandaşlığına geçip tekrar Filistin'e dönmeyi başarıyordu. Pasaportlarda din ile ilgili bir bilgi olmadığından, Filistin'e dönen şahsın Yahudi olup olmadığı bilinmiyordu⁶⁷.

Yahudilerle mücadele etmenin bir diğer yöntemi Yahudilerin Filistin'den arazi almalarını yasaklamaktı. Fakat 1867 Arazi Kanunnamesi Yahudilerin arazi satın almalarını önleyecek durumda değildi. Bunun önüne geçebilmek için 5 Mart 1883 tarihinde Filistin'den sadece Osmanlı vatandaşı olan Yahudilerin arazi almalarına müsaade edildi. Yabancı Yahudilerin alım-satımı yasaklandı. Fakat bu da istenen sonucu vermedi. Çünkü bu defa Osmanlı vatandaşı olan Yahudiler arazi sahipleri ile temasa geçiyor, pazarlık yapıyor ve alınan arazinin tapusunu kendi

üzerine kaydediyordu⁶⁸. Burada şunu da belirtmekte fayda vardır. Osmanlı hükümetinin koymuş olduğu bütün önlemler mirî arazi içindir. Filistin'de yüzde seksen mirî arazi, yüzde yirmi kadar da özel mülk olan araziler vardı. Hükümet özel arazilerin satılmasını engelleyemezdi. Bu durumda Sultan İkinci Abdülhamid kendi özel gayretleri ile bir şeyler yapmaya çalışmış ve şahsi serveti ile toprak satın aldığı için az da olsa arazi satışlarının Siyonistlere geçmesini önlemiştir⁶⁹.

5. NABLUS MUTASARRIFI FETHİ BEY'İN LAYİHASI

Fethi Bey'in layihası son derece sade bir dil ile yazılmıştır. Bu bakımdan birkaç kelimenin günümüz Türkçe'sine uyarlaması dışında metne tamamen sadık kalınmıştır.

Fethi Bey'in kaleme aldığı ve başta İngiltere ve Yahûdiler olmak üzere yabancıların Nablus ve özellikle Kudüs'te yaptıkları faaliyetler hakkındaki layiha, Beyrut valiliği tarafından 22.05.1911 (9 Mayıs 1327) tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiştir⁷⁰.

Dahiliye Nezareti'ne gelen yazı, buradan 14.15.1911 (31 Mayıs 1327) tarihinde Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti'ne gönderilmiştir. Dahiliye Nezareti üst yazısında şöyle demektedir: "Filistin'de yabancılar tarafından yürütülen bir takım kötü amaçlar için tedbirlerin alınması gerekmektedir. Beyrut vilayeti tarafından gönderilen yazının bir fıkrasında, vaktiyle Kudüs'te Mescid-i Aksâ ile Sahratullah⁷¹ etrafında okuyacak öğrenciler

tutulması iltizam olunarak, Yafa'ya gelen Musevilerden alınan kefalet ve tazminat daha ciddi bir hale konulmakla beraber, bu tazminatı ödemiş olanlara, Yafa'da birer ay için ikamet tezkeresi verilmek Kudüs'e vasıl olan Musevi yolculardan tekrar bir ikamet tezkeresi istemek gibi bazı tedbirler daha alındı ve bu için yakından takibine mahsus komisyonlar teşkil olundu. Bu suretle konulan yasağın uygulanmasına evvelkinden daha ziyade dikkat edildiği halde yine de bu takyidat tamamı ile tatbik olunamıyordu...v.d (Bak: Mehmet Tevfik Beyin(Biren) a.g.e.c.I,s.90-94) Mehmet Tevfik Bey yazısının devamında önlemlerin yetersiz olduğunu ve İstanbul hükümetinin bu konuya yeteri kadar eğilmediğini söylemekle birlikte Mim Kemal Öke bu görüşte değildir. Ona göre, bölgede görevlendirilen mutasarrıflar özellikle seçilmiş idareciler olup, görevde hassasiyet göstermeyenler derhal görevden alınmaktadırlar.(Bak: Öke, Mim Kemal, Kutsal Topraklarda Siyonist ve Masonlar, s. 99-102

⁶⁶ Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.132-135

⁶⁷ Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.137

⁶⁸ Öke, Mim Kemal, a.g.e, s.96-97

⁶⁹ Öke, Mim Kemal, II. Abdülhamid, s.141-142

⁷⁰ BOA. DH-İD. Dos.34, Ves.18 (14.15.1911/ 15 Ca.1329)

⁷¹ "Sahratullah; Beyt-i makkiste peygamberler ve İsrail Oğullarının üzerinde ibadet ettikleri meşhur bir

için yapıldığı halde, bugün oda ve dükkan halinde kullanılan binalar bulunmaktadır. Bu binalar yeniden esas amacı için kullanılabilir. Bu durumda Osmanlıca eğitimi yapılabilir veya ayrıca bir üniversite haline getirilebilir. Kurulacak yeni üniversite, Mısır'daki Ezher Üniversitesi düzeyinde dini ilimler ve fen bilimler gibi derslerin okutulduğu bir üniversite olabilir. Böylece vakfa ait olduğu halde şahısların eline geçen binalar geri alınabilir. Ayrıca vakfa ait olduğu halde zahire ihracı için kullanılan diğer kısımlarından alınacak gelirler ile de kurulacak üniversitenin masraflarının karşılanması uygun olur kanaatindeyim⁷², ifadesinden sonra, ek olarak Süleyman Fethi Bey'in layihası verilmiştir. Layihanın tam metni şöyledir:

Nablus Mutasarrıflığından Beyrut Vilayeti Vekâlet-i Aliyyesi'ne geçenlerde dinî kıyafetini çıkarmış olarak Nablus'a gelen Kudüs Rum patriğinin özel olarak beni evimde ziyaret ettiğini 08.05.1911 (25 Nisan 1327) telgrafla size arz etmiştim. Kudüs Rum patriği ile konuşmamız sırasında Kudüs'ün genel durumu hakkında ne düşündüğünü sordum. Bunun üzerine "Kudüs ve çevresinde durumun daha vahim ve nazik bir hal aldığını, yerli halkın hemen hemen büyük bir kısmının emlak ve arazilerini ellerinden çıkararak yabancılara ve Yahûdilere sattıklarını, Osmanlıca'nın neredeyse yok denecek kadar önemini kaybettiğini, bu gidişle Arapça'nın da ortadan kalkacağını, İslam nüfusunun oldukça azaldığını" ifade etti. Buna ilaveten "Rumların Devlet-i Aliyye-i Osmâniye'nin teb'a-i sâdıkasından bulunmaları hasebiyle Kudüs ve çevresinde meşrûtiyet hükûmeti için çalıştıklarını söyledi.

Ancak patrik mumâileyhin nikât-ı saire hakkındaki ifâdât cidden şayan-ı dikkat ve teemmüldür. Filistin hakkındaki bu gerçekler ve umum itibariyle ahval-i siyasiye ve ictimaiyye ve iktisadiyyesi hakkında, 3 Mayıs 1326 ve 93, 31 Mart 1327 ve 41, 7 Nisan 1327 ve 88 tarih ve numaralı raporlarımda aklımın ve fikrimin erdiği kadar açıklamış ve anlatmışım. Bu bakımdan aynı konuda tekrar konuşmayı gerek görmüyorum. Buna rağmen şurayı söylemeyi kendim için bir borç biliyorum ki; patrik efendiye bu sözleri söylemeyi mecbur eden sebeplerin en önemlisi, son zamanlarda bu çevrede Protestan, Katolik ve Latinlerin göstermekte oldukları gayret ve faaliyet ve Ortodoks kilisesine karşı sağladıkları başarıdır. Görünüşte din ve insanîyet namına tesis edilmiş olan manastırlarda, mekteplerde ve yetimhanelerde her tarafın takip ettikleri amaç ve maksatları büsbütün başka başka şeylerdir. Ve bu uğurda hükümetler ve bir takım cemiyetler tarafından yardım görmekte dirler. Hastahanelere gelen çaresizlerin, köylerde iyi ve kötünün ne olduğunu bilmeyen cahil halkın fikir ve kalplerinin kazanılmasında büyük çaba harcanmakta ve gayrette kusur edilmemektedir. İşte bu şahit olduklarım ve araştırmalarımaya dayanarak bu yaşa gelinceye kadar pak ve saf kalmış olan ahlak ve vicdanımın ve vatanıma olan muhabbet ve sadakatimin gereği olarak hiç olmazsa bu livayı korumak ve halkının medeni bir seviyede olmasını ve ilerlemesini sağlamak ve meşrûtiyet hükümetine ısındırmak maksat ve niyetiyle Nablus sancağı dahilinde geceli ve gündüzlü çalışarak yardım vesaire toplamaya muvaffak olduğum paralarla on beş ay içerisinde evvelce başlanmış bir hastahaneyi mükemmel bir şekilde tamamladım ve açtım. Bundan başka iki büyük ve bir küçük binayı tamir ederek mevcutlarına katmak suretiyle toplam olarak erkekler için on okul ile

kayadır. (Bak: Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî, Çağrı Yay. İst. 1995, s.820)

⁷². BOA. DH-ID. Dos.34, Ves.18-1/2, (14.05.1911/ 15 Ca 1329)

herkesin son derece hayran olduğu zarif bir bahçe ve buna benzer imar eserleri yaptırdım. Kadınların tahsil ve terbiyeleri için de gerekli önlemleri aldım. Diğer taraftan emniyet ve asayiş sağlamada muvaffak oldum. Bu sayede şimdiye kadar var olan gasp ve yağmaları da önlemek suretiyle milletin hazinesi olan İvanın gelirlerinde dört misli fazlalık sağlandı. Fakat bunları yaparken ne sıkıntılar ve ne engellerle karşılaştığımı Cenâb-ı Allah bilir.

Binaenaleyh diğer meslektaşlarım da böyle gayretle çalışırlarsa çeşitli düşman ihtirasları ile karşı karşıya olan devletimizin bir kurtuluş yoluna çıkacağı şüphesizdir. Her neyse asıl maksada gelelim. Genişçe anlatılacağı üzere bu bölgede din ve insanlık maksatları adı altında bir takım çok önemli siyasî akımların varlığı bir gerçektir. Bu akım ve girişimler bir taraftan yabancı dillerin tabii bir yayılması gibi görülmesine rağmen yabancıların takip ettikleri siyasî çalışmalar, gelecekte müdahale, himaye ve her devletin etkin nüfuzunun temel politikalarını oluşturacağı açık bir şekilde ortadadır. Devletin resmî dilinden bir kelime anlamayıp, İngilizce ve Fransızca'yı çok iyi anlayan ve konuşan çoktur. Yafa, Kudüs ve Beyrut okullarından yetişmiş bir çok gençle karşılaştım. Yabancı uyruklu olan birkaç kişi ve Hıristiyan nüfusu ancak üç veya dört yüz kişiden olan Nablus'un şu anda bile tesettürlü giyinen kadınları ve erkekleri arasında bile İngilizce'yi öğrenenler de vardır. Bu da küçük bir Protestan kilisesinin bir köşesine yerleştirilmiş ufak bir okul sayesinde. Ancak askerle sükun ve asayişini sağlayabildiğimiz Kerek ve havalisine bile Protestan ve Katolik misyonerleri şimdiden sokulmuşlardır. Bu yarış meydanında sessiz ve sedasızca fakat tam bir azim ve sabırla yol alanlar İngilizlerdir. İngilizlerin gayeleri ise

Hindistan, İran, Basra, Bağdat, El-Cezire⁷³ ve Filistin yolu ile Akdeniz sahillerine ve Mısır'a kadar İngiliz nüfuzunu yaymak ve yerleştirmektir. Ve hiç şüphe yok ki Hindistan'dan bu yolla çok yakında bir demiryolu da oluşturulacaktır. Güçlü ve ileri bir devlet oldukça İngilizlerin sırf siyasî ve iktisadî işlerinden ve teşebbüslerinden korku ve endişeye gerek yoktur. Fakat eğer aksi bir durum olursa Mısır'da başımıza gelen felaketlerin burada da olmaması akla gelmez şeyler değildir.

Bilhassa Uzak Doğu'da Japonların ve Çinlilerin uyanmalarıyla kendilerine güvenmeleri, ilerleme sağlayamayan bazı Avrupa devletlerinin hırslı gayretleri, her türlü yetenek ve kabiliyette olduklarını, ayrıca bu günlerde Amerika'da daha ziyade bir yönelme ve gayret görülmektedir.

Şu halde bu ilim, irfan, iktisat, siyaset ordularının içerisinde yer almak, ancak aynı silahlarla donanmış olmamızla mümkün olabilir. Başka türlü yaşamak ve varlığımızı devam ettirmek imkansızdır. Artık kendimize gelelim. Birbirimizi ezmeğe değil, iktidar olmaya çalışalım. Bir takım benlik duygusu ve kişisel çıkarlara değil, genel menfaatimizi düşünelim. Her işi ehline vermek suretiyle çalışmalarımızı yürütüp, işlerimizi idare-i maslahata (oluruna) bırakmayalım. Asılsız politikalar, geliş güzel girişimler bir devleti ayakta tutamaz. Geleceğimizi bir iki sene için değil, yüzlerce seneler için düşünmek ve ona göre kendimize bir yol ve siyaset tayin eylemek icap eder. İşte bu raporumdaki bazı hakikatler ve son olarak bildirdiğim acizane görüşlerim gerçekleri ortaya koymaktadır. Bu sebepten siyasal, sosyal, maddi ve manevi faydalar ile büyük iyiliği olacağını düşündüğüm şu konuyu tekrar arz etmek

⁷³. Kuzey Irak, Mezopotamya'nın kuzeyine verilen isimdir. Musul, Diyarbakır, Harran, Urfa ve Silvan bölgenin önemli merkezlerindedir.

isterim. Mescid-i Aksâ ile Sahratullah çevresinde olan ve bir zamanlar ilim öğrenmek isteyen talebeler için yapıldıkları halde, bugün üzülererek belirteyim ki oda ve dükkan halinde kullanılan yerlerin yeniden esas amacı için kullanılması veya bir üniversite yapılması gerekir. Böylece Mısır, Hicaz ve Suriye bölgelerinin ihtiyacı biraz olsun giderilmiş olur. Bu bölgenin en önemli yeri olan Kudüs'te, Osmanlıca da okutulmak suretiyle Mısır'ın Camiü'l Ezheri'ne denk ilim ve fen medresesinin yapılmasını hükümetimize teklif ediyorum. Ol babda emr ve irade heyet-i men lehül emrindir.

15.05.1911(02. Mayıs.1327)

Nablus Mutasarrıfı Süleyman Fethi

Layihada özellikle dikkat çekilen önemli noktalar üzerinde biraz durmakta yarar vardır. Bunlardan birisi nüfus meselesidir. Süleyman Fethi Bey Müslüman nüfusun devamlı azaldığını ve devletin önlem almasını istemektedir. İkinci Abdülhamid döneminde yaşanan savaşların sonrasında Balkanlardan ve Kafkasya taraflarından Anadolu'ya yoğun olarak Türk göçleri yaşanmıştı. Bu ortamda başka ülkelerden, özellikle de Rusya ve Polonya'daki Yahudi aleyhtarı yönetimlerden dolayı Osmanlı topraklarına ve özellikle Filistin topraklarına oldukça fazla oranda Yahudiler göç etmişlerdir. 1880 tarihinde İngiltere'de 46 bin, Fransa'da 51 bin Yahudi vardı. Oysaki Osmanlı topraklarında 1844 tarihinde 150 bin iken, 1893 tarihinde 184 bin ve 1907 tarihinde ise 253 bine ulaşmıştır. Yahudilerde görülen nüfus artışı Osmanlı topraklarının onlar için ne kadar uygun olduğunu göstermektedir⁷⁴. Bir başka kaynağa göre 1880 tarihinde Kudüs

sancağında 25.000 kadar Musevi, 457.592 bin kadar da Arap yaşamaktaydı⁷⁵. Abdülhamid'in bütün uğraşmalarına rağmen Filistin'e göçleri önlemek mümkün olmamıştır⁷⁶. Bu kadar hızlı toprak sahibi olmalarında bölgede yaşayan Arapların da etkili olduğu söylenmektedir. Nitekim bazı Filistinli, Suriyeli ve Lübnanlı Arapların kendilerine verilen büyük paralar karşılığında Filistinli köylülerin ekonomik hayatlarını bozdukları ve Yahudilerin arazi satın almalarını kolaylaştırdıkları ifade edilmektedir⁷⁷.

1905 Osmanlı nüfus sayımı esas alınarak devlet tarafından yapılan 14 Mart 1914 tarihindeki nüfus sayımında Kudüs'te 21.259, Beyrut'ta ise 15.052 bin Yahudi yaşamaktadır⁷⁸. 1939 senesi istatistiklerine göre Filistin'in 1.467.000'i bulan nüfusunun yüzde altmışını Araplar, yüzde yirmi dokuzunu Museviler oluşturmaktaydı ki bu sayı 425.430 bin kişi demektir⁷⁹. 1881 tarihinde 14.731 olan Yahudi nüfusu, 1901 tarihinde 23.662 olmuştur. Bu nüfusun 1914'te ise 38.754 olduğunu görmekteyiz⁸⁰. Bütün bu rakamlar bölgede Yahudi nüfusunun önemli oranda arttığını ve bölgedeki nüfus dengesini bozduğunu göstermektedir.

Süleyman Fethi Bey bölgede batı dillerinin yükseldiğini, Türkçe'nin yok denecek oranda zayıfladığı görüşündedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında IV.Ordu Karargahı İkinci Şubesinde ihtiyat zabıtlığı yapan ve Cemal Paşa'nın Kudüs'teki karargahında bulunan Falih Rıfki Atay Zeytin Dağı isimli eserinde bunu destekler görüş ileri sürmekte ve buradaki dilin durumunu şöyle anlatmaktadır: "Yeni

⁷⁴. Koloğlu, Orhan, a.g.e,s.387-388

⁷⁵. Öke, Mim Kemal, a.g.e,s.16

⁷⁶. Öke, Mim Kemal, a.g.e,s.98

⁷⁷. Koloğlu, Orhan, a.g.e,s.389

⁷⁸. Yetkin, Çetin, a.g.e,s.53

⁷⁹. Biren, Mehmet Tevfik Beyin, a.g.e,c.I,s.94

⁸⁰. Karaman, M.Lütfullah, a.g.m, c.XIII,s.93

Filistin’de Almanca, İngilizce, Fransızca bütün diller konuşuluyor. Yalnız Yahudi dili olan İbranice, devletin dili olan Türkçe ve çoğunluğun dili olan Arapça görülmez”⁸¹.

Kudüs’teki eğitim ve medreselere gelince, XVIII. yüzyıldan itibaren buradaki kültür hayatı ve medreselerde gerileme olmuştur. Bunun önemli sebeplerinden birisi medreseleri kaynak bakımından destekleyen vakıfların zayıflamasıdır. Oysaki bu tarihlerde batılı devletler ve yine onların desteğinde misyonerler, modern okulların sayısını hızla artırmışlardır. Böylece batı kültürü ve batı dilleri Müslümanların dillerini ve kültürlerini geride bırakmıştır⁸².

Kaynakların vermiş olduğu bilgilerden de anlaşıldığı gibi Süleyman Fethi Bey serzenişlerinde oldukça haklıdır. Belki de bir takım önlemler alınabilirdi. Fakat sonraki dönemlerde Balkan Savaşları ve arkasından Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması Osmanlı Devleti’nin sonunu getirmiş ve Aralık 1917 tarihinde Kudüs İngilizler tarafından işgal edilmiş ve Osmanlı vatanından kopmuştur.

6. KAYNAKLAR

Atay, F. R., 2001, Zeytin Dağı, MEB. Yay. Ankara.

Biren, Mehmet Tefrik Beyin, II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları, 1993, c. I, Arma Yay. İstanbul.

Boa. DH-İD. Dos. 34, Ves.18 (14.15.1911/ 15 Ca.1329).

Boa. Sicill-i Ahval Defteri, No.98.

Buhl, F., 1967, “Kudüs”, İA. c.VI, MEB Yay., İstanbul.

Darkot, B., Trhz, “Nablus”, İA. c.IX., MEB Yay., İstanbul.

El Asefî, Kamil C, 2002, “Kudüs” DİA. c.XXVI, Ankara.

Karal, E. Z., 1995, Osmanlı Tarihi, c.VIII, TTK. Ankara.

Karaman, M. L., 1996, “Filistin”, DİA. c.XIII, İstanbul.

Karasaban, C. T., 1942, Filistin ve Şarku’l Ürdün, c.I, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul.

Koloğlu, O., 1987, Abdülhamid Gerçeği, Gür Yay., İstanbul.

Kutluay, Y., 1967, Siyonizm ve Türkiye, Selçuk Yay., Konya.

Kürkçüoğlu, Ö., 1982, Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketleri (1908-1918), AÜSBF Yay., Ankara.

Öke, M. K., 1981, II. Abdülhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi, Kervan Yay., İstanbul.

Tahsin Paşa’nın Yıldız Hatıraları, 1990, Sultan Abdülhamid, Boğaziçi Yay., İstanbul.

Yetkin, Ç., 1996, Türkiye’nin Yaşamında Yahudiler, Gözlem Yay., İstanbul.

⁸¹ Atay, Falih Rıfki, Zeytin Dağı, MEB. Yay. Ank. 2001, s.69-70

⁸² El Asefî, Kamil Cemil, “Kudüs” DİA. c.XXVI, Ank. 2002, s.337